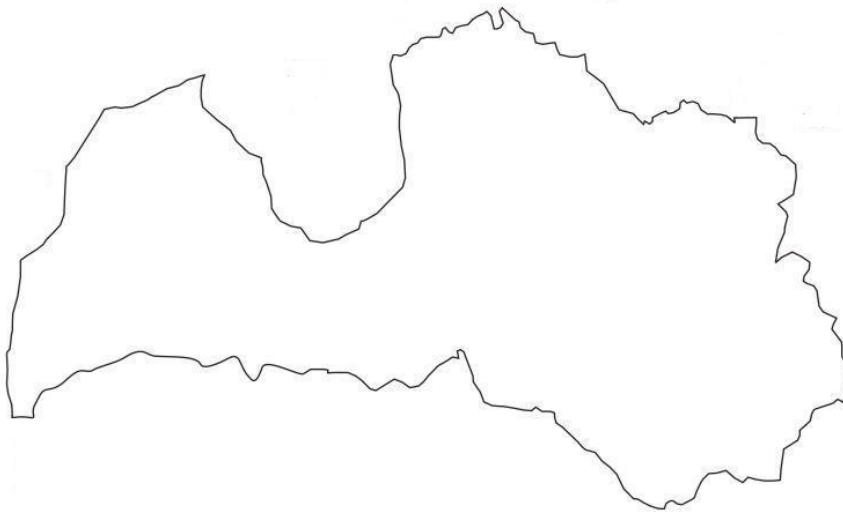

 LATVIAN
 ELÄKEJÄRJESTELMÄ

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Suunnitteluosasto 2009

Elina Kirjalainen

Latvian eläkejärjestelmä

Päivitetty: Elokuu 2009

Lisätietoja:

kv-tiimi: Jarna Bach-Othman, Hannu Ramberg, Mika Vidlund

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511 • Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511 • Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus, Finland

Tel. +358 10 7511, Fax +358 9 148 1172

Eläkejärjestelmän rakenne

Eläketurva perustuu Latviassa pääasiassa työntekoon. Lakisääteinen eläke koostuu pakollisesta jakojärjestelmään perustuvasta ansaintaeläkkeestä ja täysin rahastoidusta rahastoeläkkeestä. Latvian eläkejärjestelmän ansaintaeläke on näennäisesti maksuperusteinen (NDC, notional defined contribution). Eläke-etuudet määräytyvät maksettujen vakuutusmaksujen mukaan, mutta rahastointia ei tapahdu.

Vakuutusmaksuihin perustuva eläkejärjestelmä kattaa vanhuus- ja perhe-eläkkeiden osalta 15 vuotta täyttäneet palkansaajat, yrittäjät, asepalvelustaan suorittavat, ulkomailla työskentelevien diplomaattien puoliset sekä lisäksi osan työelämän ulkopuolella olevista ja päivärahaetuksia saavista vakuutetuista (mm. vanhempainetuksia saavat). Työkyvyttömyyseläkkeiden osalta järjestelmä kattaa ainoastaan palkansaajat ja yrittäjät. 15 vuotta täyttänyt voi liittyä vakuutukseen myös vapaaehtoisesti.

Vuonna 2001 käyttöön otettu rahastoeläkejärjestelmä on pakollinen 1.7.1971 jälkeen syntyneille ja vapaaehtoinen 2.7.1951–30.6.1971 syntyneille. Rahastoeläkejärjestelmässä etuudet määräytyvät maksettujen vakuutusmaksujen ja niille kertyneen tuoton mukaan. Ensimmäiset uuden järjestelmän mukaiset eläkkeet maksetaan vuonna 2014 ja uusi järjestelmä on täysin voimassa vuonna 2035.

Keskimääräinen lakisääteisen järjestelmän vanhuuseläke oli 248 € (175,66 LVL) tammi-kuussa 2009.

Tarveharkintaista vähimmäisetuutta maksetaan niille vakuutetuille, joilla ei ole oikeutta työeläkkeeseen. Tarveharkintaisista vähimmäisetuuksista vastaavat kunnat. Valtio määrittelee etuuksien vähimmäistason, joka on valtion sosiaaliturvaetuuden tasoinen (64 € (45 LVL) vuonna 2009 (syntymästään asti työkyvyttömille 106 € (75 €)).

Lakisääteistä turvaa on voinut täydentää vapaaehtoisilla, yksilöllisillä lisäeläkkeillä vuodesta 1998 lähtien.

Hallinto

Eläkejärjestelmää (ml. pakollinen rahastoeläke) valvoo sosiaaliministeriö (Labklājības ministrija) ja hallinnoi valtion sosiaalivakuutuslaitos (VSAA, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra). Sekä pakollisen että vapaaehtoisen vakuutuksen eläkerahastojen toimintaa valvoo raha- ja pääomamarkkinoita valvova viranomainen (Finanšu un kapitāla tirgus komisija) ja niiden toimintaa koskevat sijoitussäännöt. Rahastoeläkkeitä hoitavat yksityiset eläkerahastot, joita on sijoitusyhtiöillä ja pankeilla. Rahaston vaihtaminen on mahdollista. Valtion sosiaalivakuutuslaitos hallinnoi osittain myös pakollisia rahastoeläkkeitä (tiedottaminen, hakemusliikenne). Vakuutetut, jotka eivät halua sijoittaa pakollisen rahastoeläkkeen varoja yksityiseen rahastoon, voivat sijoittaa ne valtion rahaston hallinnoimaan rahastoon. Vakuutusmaksujen keräämisestä huolehtii veroviranomainen (Valsts ieņēmumu dienests).

Vapaaehtoista eläketurvaa hoitavat rahastot voivat olla avoimia tai suljettuja. Rahastoja voivat perustaa rahoitusyhtiöt. Eläkesäästäminen voi olla yksilöllistä tai tapahtua työnantajan kautta.

Rahoitus

Koko sosiaalivakuutusmaksu on 33,09 % bruttopalkasta, josta työnantajan osuus 24,09 % ja työntekijän 9,0 %. Työkyvyttömyyseläkkeen osuus on 2,95 prosenttiyksikköä kokonaismaksusta ja vanhuus- sekä perhe-eläkkeen 22,86 prosenttiyksikköä. Eläkemaksusta 20 prosenttiyksikköä kartuttaa vakuutetun henkilökohtaista eläkepääomaa (ansaintaeläke + rahastoeläke). Sosiaaliturvamaksujen ansiokatto on poistettu vuonna 2009. Työntekijä- ja työnantajamaksuja tulee maksaa vähintään vähimmäispalkan suuruisista tuloista.

Yrittäjät maksavat tuloistaan 30,48 % vakuutusmaksua ilman kattoa. Vapaaehtoisesti vakuutetut maksavat 22,86 prosentin vakuutusmaksua ja yrittäjien puoliset 31,13 %. Edellä mainittujen ryhmien sosiaaliturvamaksun perusteena olevien ansioiden alaraja on 3 050 € (2 160 LVL) vuodessa.

Osa lakisääteisestä eläkemaksusta on siirretty rahastoeläkkeeseen järjestelmään kuuluvien osalta vuodesta 2001 alkaen. Rahastoeläkemaksu on ollut tarkoitus nostaa kahdesta kymmeneen prosenttiin ansiotuloista vuosina 2001–2010. Vuonna 2009 rahastoeläkemaksu alennettiin 8 prosentista kahteen prosenttiin vuosien 2009–2010 ajaksi. Maksu nostetaan neljään prosenttiin vuonna 2011 ja kuuteen prosenttiin vuodesta 2012 alkaen.

Valtio maksaa sosiaaliturvamaksua muun muassa lastenhoito- ja työttömyysajalta (vain vanhuus- ja perhe-eläke). Maksun perusteena olevat tulot ovat 71 € (50 LVL) vuonna 2009 tai työttömyysetuuden määrä. Lisäksi valtio maksaa eläkemaksuja puolustusvoimien työntekijöiden ja diplomaattien puolisoitten puolesta. Valtio rahoittaa vähimmäiseläkkeet ja kunnat rahoittavat tarveharkintaiset vähimmäisetuudet.

Etuudet

Henkilölle voidaan myöntää vain yhtä valtion sosiaalivakuutusetuutta kerrallaan. Vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeen laskennassa otetaan huomioon muiden palkattomien jaksojen lisäksi joitakin jaksoja ennen vuotta 1991. Näitä ovat muun muassa pakollinen asepalvelus, korkeakoulutus ja alle 8-vuotiaan lapsen hoitoaika (vain äiti).

Vanhuuseläke

Sekä miesten että naisten eläkeikä on 62 vuotta. Mikäli henkilöllä on vähintään 30 vuotta vakuutusaikaa, hän voi hakea 31.12.2011 asti varhennettua eläkettä kaksi vuotta ennen vanhuuseläkeikää. Muun muassa vaikeissa tai haitallisissa olosuhteissa työskennelleille myönnetään varhennettu eläke. Kaikkien ryhmien eläkeikä ollaan nostamassa 62 vuoteen seuraavien vuosikymmenten aikana. Eläkkeen lykkääminen on mahdollista ilman ylärajaa.

Uuden eläkejärjestelmän mukainen vanhuuseläke muodostuu ansaintaeläkkeestä (ensimmäinen pilari) ja rahastoeläkkeestä (toinen pilari). Ansaintaeläkkeet ovat laskennallisesti maksuperusteisia (NDC) mikä tarkoittaa, että eläkkeet määräytyvät vakuutusmaksukertymän ja elinajanodotteen mukaan. Eläkkeisiin tehdään indeksitarkistuksia (palkkaindeksi). Oikeus vanhuuseläkkeeseen edellyttää, että vakuutusmaksuaikaa on vähintään 10 vuotta. Eläkkeen määrään vaikuttavat vakuutus aika ennen vuotta 1996, vuodesta 1996 alkaen mak-

setut vakuutusmaksut ja vakuutetun ikä. Rahastoeläke muodostuu eläketilille karttuneista vakuutusmaksuista ja niille saadusta tuotosta.

Siirtymäkaudella ensimmäisen pilarin työeläke lasketaan seuraavalla tavalla:

$$P = K_s + K / G \text{ jossa } K_s = V_i \times A_s \times 0.2$$

P = vuosieläke

K = vakuutetulle karttunut eläkepääoma

G = eliniänodote eläkkeelle jäämisen ajankohtana

V_i = eläkkeen perusteena olevat keskimääräiset tulot (vakuutetun tulot vuosilta 1996–1999)

A_s = vakuutusaika vuoden 1995 loppuun asti

Järjestelmän tultua kokonaan voimaan ensimmäisen pilarin työeläke määräytyy seuraavan kaavan mukaan:

$$P = K / G$$

Mikäli eläke jää alle vuosittain määritellyn alarajan (vuonna 2008 319 € (225 LVL)), ennen vuotta 1996 karttuneesta vakuutusajasta maksetaan vuosittainen korvaus.

Rahastoeläke (toisen pilarin eläke) voidaan laskea kahdella tavalla:

- 1) Karttunut eläkepääoma siirretään ensimmäisen pilarin yksilölliselle tilille ja eläke lasketaan yllä olevan kaavan mukaan.
- 2) Vakuutettu ostaa karttuneella pääomalla elinikäisen eläkkeen vakuutusyhtiöstä.

Eläkkeen vähimmäismäärä riippuu vakuutusajan pituudesta. Se lasketaan osuutena sosiaali-turvaetuudesta. Alle 20 vuoden vakuutusajan perusteella kerroin on 1,1 (vuonna 2009 etuuden määrä on 70 € (49,50 LVL)), 21–30 vuoden vakuutusajan perusteella kerroin on 1,3 (82 € (58,50 LVL) vuonna 2009), 31–40 vuoden vakuutusajan perusteella kerroin on 1,5 (95 € (67,50 LVL)) ja yli 40 vuoden vakuutusajan perusteella 1,7 (108 € (76,50 LVL)). Lapsuudesta alkaen työkyvyttömille maksetaan korotettua etuutta. Eläkkeellä ei ole enimmäismäärää.

Varhennettuun eläkkeeseen tehdään 20 prosentin varhennusvähennys, joka poistetaan henkilön saavuttaessa vanhuuseläkeiän. Eläkkeen lykkääminen vaikuttaa eläkkeeseen laskukaavan kautta. Erillistä lykkäyskorotusta ei ole.

Työnteko varhaiseläkkeellä ei ole mahdollista. Vanhuuseläkeikäisten työntekoa ei ole rajoitettu.

Järjestelmästä ei makseta osaeläkkeitä. Vuodesta 2006 pieniin vanhuuseläkkeisiin on maksettu lisää, joka vuodesta 2009 alkaen maksetaan kaikille vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeen saajille. Etuuden määrä on (0,7 LVL) vakuutusvuotta kohti ja laskennassa huomioidaan vakuutusaika vuoden 1995 loppuun asti.

Latviassa maksetaan palvelussuhteeseen perustuvia eläkkeitä tietyille ammattiryhmille. 1.1.1999 alkaen uudet eläkkeet lasketaan samalla tavoin kuin muutkin vanhuuseläkkeet (NDC).

Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää vähintään kolmen vuoden vakuutusaikaa ja että työ-kyky on alentunut vähintään 25 %. Työkyvyttömyys luokitellaan kolmeen kategoriaan (kategoria I: korkea työkyvyn menetyksen aste ja toisen henkilön avun tarve, kategoria II: korkea työkyvyn menetyksen aste, kategoria III: keskimääräinen työkyvyn menetyksen aste). Etuusia myönnetään yli 16-vuotiaille vakuutetuille. Eläkkeen määrään vaikuttavat vakuutusmaksujen perusteena olevat ansiot ja vakuutusaika.

Eläke lasketaan seuraavien kaavojen mukaan

Kategoria I:

$$P = 0.45 \times Vi + (ASi / ASie) \times Vi \times 0.1$$

Kategoria II:

$$P = 0.40 \times Vi + (ASi / ASie) \times Vi \times 0.1$$

Joissa

P = eläke

Vi = eläkkeen perusteena olevat tulot

ASi = vakuutusvuosien määrä

ASie = suurin mahdollinen vakuutusvuosien määrä 15 vuoden iästä eläkeikään

Kategorian III mukaisille työkyvyttömille maksetaan valtion sosiaalietuuden suuruista etuutta (64 € (45 LVL)).

Jokaisesta vakuutusvuodesta ennen 31.12.1995 maksetaan lisää.

Eläkkeen perusteena olevat tulot ovat 36 peräkkäisen kuukauden ansiot eläketapahtumaa edeltäneiden viiden vuoden aikana. Mikäli vakuutettu on työskennellyt alle 36 kuukautta eläketapahtumaa edeltäneiden viiden vuoden aikana, eläke lasketaan suhteessa todelliseen vakuutusaikaan. Mikäli vakuutettu on ollut työttömänä viisi vuotta ennen eläketapahtumaa, eläke lasketaan käyttäen perusteena puolta maan keskimääräisistä ansioista edellisenä vuonna.

Eläkkeiden vähimmäismäärät perustuvat valtion sosiaalietuuden määrään (64 € (45 LVL) vuonna 2009). Kategorian I perusteella maksettava eläke on vähintään 1,6-kertainen etuus ja kategorian II perusteella maksettava eläke 1,4-kertainen. Kategorian III mukainen etuus on valtion sosiaalietuuden suuruinen. Eläkkeelle ei ole määritelty enimmäismäärää.

Eläkkeeseen voidaan maksaa lisää muun muassa liikkumisen edistämiseksi. Vuodesta 2009 alkaen maksetaan kaikille vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeen saajille maksetaan vakuutusajan perusteella määräytyvää lisää. Etuuden määrä on (0,7 LVL) vakuutusvuotta kohti ja laskennassa huomioidaan vakuutusaika vuoden 1995 loppuun asti.

Perhe-eläke

Latviassa maksetaan perhe-eläkkeitä pääasiassa vain edunjättäjän lapsille. Etuudet määräytyvät edunjättäjän vanhuuseläkeoikeuksien mukaan. Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että edunjättäjällä oli vakuutusajaa (tuleva aika mukaan lukien) vähintään 10 vuotta.

1.1.2007 jälkeen kuolleen eläkettä saaneen edunjättäjän eläkeikäiselle leskelle maksetaan edunjättäjän kahta kuukausieläkettä vastaava kertakorvaus, mikäli hän oli naimisissa edunjättäjän kanssa.

Eläkkeeseen ovat oikeutettuja alle 18-vuotiaat lapset (alle 24-vuotiaat opiskelevat lapset) riippumatta siitä, elättikö edunjättäjä heitä. Alle 18-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleet lapset ovat oikeutettuja perhe-eläkkeeseen iästä riippumatta. Lapsipuolet ovat oikeutettuja eläkkeeseen, mikäli heidän vanhempansa eivät elätä heitä. Edunjättäjästä riippuvaiset sisarukset ja lapsenlapset ovat oikeutettuja perhe-eläkkeeseen 18 vuoden ikään asti (opiskelijat 24 vuoden ikään asti), mikäli he ja heidän vanhempansa ovat työkyvyttömiä.

Lapseneläkkeen määrä yhdelle lapselle on 50 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä, johon edunjättäjä olisi ollut oikeutettu, ja kahdelle lapselle 75 %. Kolmelle tai useammalle lapselle maksetaan yhteensä 90 % vanhuuseläkkeestä. Mikäli edunjättäjälle ei ole eläkkeeseen oikeuttavaa vakuutusajaa, lapsille maksetaan yhteensä valtion sosiaaliavustuksen suuruista etuutta (64 € (45 LVL)). Hautajaisten järjestämisestä vastaavalle henkilölle maksetaan kahta eläkkeen kuukausierää vastaava avustus. Eläke on vähintään valtion sosiaaliturvaetuuden suuruinen (64 € (45 LVL)). Mikäli edunsaajia on enemmän kuin yksi, jokaiselle maksetaan vähintään 65 % valtion sosiaaliturvaetuuden määrästä.

Pakollinen rahastoeläke

Pakollinen rahastoeläke on ollut voimassa vuodesta 2001 alkaen ja ensimmäiset etuudet maksetaan vuonna 2014.

Pakollisen rahastoeläkkeen etuudet on maksettava kuukausierinä. Vakuutettu voi halutesaan joko ostaa vakuutuksen vakuutusyhtiöstä tai siirtää rahastoeläkkeeseen karttuneet varat ensimmäiseen pilariin. Rahastoeläkkeet ovat täysin maksuperusteisia eikä etuuksien tasoa ole määritelty. Etuudet määräytyvät rahastoitujen varojen ja niille kertyneen sijoitustuoton mukaan.

Vakuutetun kuollessa rahastoeläkkeen varat siirretään ensimmäiseen pilariin ja edunjättäjän lapsille maksetaan etuutta ensimmäisestä pilarista. Mikäli edunjättäjällä ei ole riippuvaisia lapsia, varat siirretään ensimmäisen pilarin muiden etuuksien rahoittamiseen.

Lisäeläketurva

Latviassa otettiin käyttöön vapaaehtoinen rahastoeläke vuonna 1998. Rahastoeläkettä hoitavat avoimet rahastot ja suljetut työnantajakohtaiset rahastot, joihin työntekijät liittyvät joko suoraan tai työnantajansa kautta. Rahastoa on mahdollista vaihtaa.

Järjestelmän etuudet ovat maksuperusteisia eikä niiden tasosta anneta lupauksia. Etuudet voi nostaa kertakorvauksena tai kuukausierinä. Rahastoeläkkeen eläkeikä ei pääsääntöisesti saa olla alle 55 vuotta. Vakuutetun tullessa pysyvästi työkyvyttömäksi, vakuutusmaksuja maksavan työnantajan tehdessä konkurssin tai vakuutetun kuollessa ennen eläkeiän saavuttamista etuudet voidaan maksaa ennen eläkeikää.

Indeksiturva

Vuodesta 2004 alkaen eläkkeitä indeksoidaan kahdesti vuodessa, mikäli kuluttajahintaindeksi nousee yli kolme prosenttia. Pienet ja suuret eläkkeet indeksoidaan eri indeksillä ja indeksointi suosii pieniä eläkkeitä. Eläkkeet, jotka ovat alle kolmikertaisen valtion sosiaaliturvaetuuden määrän, indeksoidaan kahdesti vuodessa indeksillä, joka määräytyy puoliksi kuluttajahintaindeksin ja puoliksi palkkojen kasvun mukaan.

Verotus

Ennen vuotta 1996 myönnetyt eläkkeet ovat verovapaita. Vuodesta 1996 alkaen myönnetyt eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Vanhuus- ja perhe-eläkkeet, jotka ovat alle 2 795 € (1 980 LVL) vuodessa ovat verovapaita. Kategorioiden I ja II työkyvyttömyyseläkkeet ovat verovapaita 1 830 euroon (1 295 LVL) asti vuodessa ja kategorian III työkyvyttömyyseläkkeet 1 423 euroon (1 008 LVL) asti. Eläkkeistä ei makseta sosiaaliturvamaksuja.

Työnantajan ja työntekijän lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut ovat verotuksessa vähennyskelpoisia. Vapaaehtoisen rahastoeläkkeen maksut ovat verovapaita kymmeneen prosenttiin asti vuosituloista. Niistä ei makseta myöskään sosiaalivakuutusmaksuja. Etuuksista työnantajan rahoittama osuus on veronalaista ja työntekijän osuus verovapaata.

Vapaaehtoisten lisäeläkejärjestelmien pääomalle kertynyt tuotto on verovapaata.

Eläkejärjestelmän tulevaisuudennäkymiä

Merkittävä osa Latviassa tehdystä työstä tehdään pimeänä, mikä yhdessä matalien palkkojen ja alueellisten erojen kanssa aiheuttaa haasteita eläkkeiden tasolle. Yli 65-vuotiaiden köyhyysriski on Latviassa suuri ja se on kasvanut viime vuosina. Köyhyysriski on erityisen korkea yksinasuvilla ja naisilla.

Eläkkeiden rahoitus on ongelmissa koska vanhasta järjestelmästä voimassa säännöksiä, jotka mahdollistavat matalamman eläkeiän lukuisille ammattikunnille. Myös väestöllinen tilanne aiheuttaa haasteita eläkejärjestelmän rahoitukselle. Elinikä nousee, minkä lisäksi suuria ikäluokkia on lähivuosina jäämässä eläkkeelle ja samalla pieniä ikäluokkia siirtymässä työmarkkinoille.

Tilastotietoa Latviasta

Väkiluku (1.1.2009)	2 261 294
Odotettavissa oleva elinikä miehet/naiset (2007)	65,76 v/76,46 v
Vanhushuoltosuhte 65+/15–64-v. (2008)	24,9 %
Työttömyysaste 15–64-v. (2008)	7,7 %
Työllisyysaste 15–64-v. (2008)	68,6 %
Työvoimaosuus 15–64-v. (2008)	68,4 %
Keskimääräinen työstä poistumisikä (2007)	63,3 v
BKT/asukas, ostovoimakorjattu (PPS, 2008)	14 000
BKT:n reaalkasvu (2008)	-4,6 %
Inflaatio (2008)	15,3 %

Lähde: Eurostat, Eurostat Yearbook

Lähteet

Eläketurvakeskus (2003) Latvian eläkejärjestelmä 2003. Helsinki: Eläketurvakeskus

Fultz, Elaine (2006) (ed.) Pension Reform in the Baltic States. Budapest: International Labour Office.

Ministry of Welfare (2008) Latvia National Strategy Report on Social Protection and Social Inclusion 2008–2010. Osoitteessa
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/strategy_reports_en.htm.

MISSOC (2009) Organisation of social protection in the participating countries 2009, Latvia. European Commission. Osoitteessa
http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/missoc_tables_en.htm.

OECD (2007) Country Profile Latvia. Osoitteessa
<http://www.iopsweb.org/dataoecd/44/60/40212550.pdf>

SSA (2008) Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2008. Osoitteessa
<http://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2008-2009/europe/>.